

Poznámky

Temná umění

- 1 Franz KAFKA, *Deníky 1909-1912*, Praha: Nakladatelství Franze Kafky 1997, s. 75.
- 1 Samman v originále používá anglický termín *encryption*. Vzhledem k jeho mnohoznačnosti ho kontextově překládáme jako šifrování (ve smyslu kryptografické výpočetní operace), kódování (ve smyslu obecnějšího ukryvání informací) a enkrypce (technický termín, který zachovává další, pro autora důležité významy odkazující ke kryptám, jeskyním a uzavřeným/uzamčeným prostorům).
- 2 Gaston BACHELARD, *Earth and Reveries of Rest: An Essay on Images of Interiority*, Dallas: Dallas Institute Publications 2011, s. 2.
- 3 Gaston BACHELARD, *Air and Dreams: An Essay on Imagination of Movement*, Dallas: Dallas Institute Publications 1988, s. 1.
- 4 Ibid., s. 2.
- 5 Je to krok vedoucí směrem k otázkám, „jak jsou šifry navrhované, aby zakrývaly informace před zraky některých, a jiných nikoliv; jak jsou přijímána rozhodnutí o komu lze do utajovaných informací zasvětit a kdo má vůbec k šifrovacím technologiím dostat přístup.“ Srov. Sarah Myers WEST, „Cryptographic Imaginaries and the Networked Public“, *Internet Policy Review: Journal on Internet Regulation*, roč. 7, 2018, č. 2, <https://policyreview.info/articles/analysis/cryptographic-imaginaries-and-networked-public> (cit. 9. 1. 2023)
- 6 Ibid.
- 7 Ibid.

Černé místo

- 1 William SHAKESPEARE, *Hamlet*, Praha: Městská knihovna v Praze 2011, s. 68, <https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/54/32/10/hamlet.pdf> (cit. 24. 10. 2024)
- 2 Viz Benjamin BRATTON, *The Stack: On Software and Sovereignty*, Cambridge: The MIT Press, 2016.
- 3 Viz Ashlee VANCE, „The Future of Space Is Bigger Than Jeff Bezos, Richard Branson, or Elon Musk“, Bloomberg, 15. června 2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-07-16/billionaire-space-race-between-bezos-branson-and-musk-is-just-the-beginning> (cit. 6. 11. 2022).
- 4 V češtině tento výraz označuje také běžného poustevníka, řecké slovo *anachórein* totiž znamená „vzdát se“. Jako častější synonymum se v českém kontextu vyskytuje rovněž termín „eremita“, resp. „eremitka“. (pozn. překladatele)
- 5 Šlo o zřetelně genderovanou záležitost, což bychom měli mít na paměti, až budeme

- nezbírat další protetická ohrazení.
Anachoretka bylo mezi dvanáctým a šestnáctým stoletím víc než anachoretů: ve třináctém století bylo žen asi třikrát víc než mužů. Viz Ann K. WARREN, *Anchorites and Their Patrons in Medieval England*, Berkeley: University of California Press 1985, s. 20. Průměrná výměra anachoretčiny kobky činila zhruba šest metrů čtverečních, viz Mary WELLESLEY, „The Life of the anchoresse“, The British Library, 13. března 2018, <https://www.bl.uk/medieval-literature/articles/the-life-of-the-anchoress#footnote1> (cit. 6. 11. 2022).
- 7 Ibid.
- 8 Není mezi nimi žádné jasné dějinné spojení. Přesto lze u obou architekturních situací – v obou případech jde o uzavřené, malé prostory – nalézt sugestivní paralelu v podobě průzoru. A navíc je zde zřejmá podobnost mezi řeckým slovem *anachoreo* (stáhnout se), které leží v základu terminu anachoreta, a již zmíněným japonským *hikikomori*, jež označuje „stažení se do nitra, uzamčení“. Viz Edd GENT, „The Plight of Japan’s Modern Hermits“, BBC News, 29. ledna 2019, <https://www.bbc.com/future/article/20190129-the-plight-of-japans-modern-hermits> (cit. 1. 7. 2022).
- 9 Označení *hikikomori* se používá jak pro společenský jev celkově, tak pro jednotlivé samotáře a samotářky.
- 10 Franz KAFKA, *Deníky 1909-1912*, Praha: Nakladatelství Franze Kafky 1997, s. 75.
- 11 Gaston BACHELARD, *Earth and Reveries of Repose: An Essay on Images of Interiority*, Dallas: Dallas Institute Publications 2011, s. 11.
- 12 Tvrzení o nutnosti hierarchického zápasu mezi lidmi ve svém seberozejovém bestselleru neslavně předkládá Jordan B. Peterson. Odkazuje v něm na neurochemické procesy humrů. Viz Jordan B. PETERSON, *12 Rules for Life: An Antidote to Chaos*, New York: Random House Canada 2018, s. 28. (česky vyšlo jako *12 pravidel pro život: Protílátka proti chaosu*, Praha: Argo 2019)
- 12 Viz David LETHBRIDGE, „Sartre’s Crabs“, *Sartre Studies International*, roč. 21, 2015, č. 1, s. 75–89.
- 13 Jedná se o důležité dílo, zastínila jej ale vřele přijatá a populárnější Rafmanova série screenshotů z Google Street View s názvem *Nine Eyes of Google Street View* (2008–dosud, *Devět očí Google Street View*). Rafman nechal screenshoty zvětšit do podoby velkoformátových chromogenických fotografických tisků, zveřejnil je ale také na blozích, v PDF souborech a knihách.
- 14 „Umělci a umělkyně, kteří touží poznat vnitřní pravdy věcí nebo se dostat k tajům přírody a kosmu, záhadám života, se často obracejí k Orfeovi jako k průvodci. Navazují tak na rané řeckou tradici, podle níž je Orfeus postava odhalující to, co je skryté, držitel klíčů od podsvětí.“ Viz Judith E. BERNSTOCK, *Under the Spell of Orpheus: The Persistence of a Myth in Twentieth-Century Art*, Carbondale: Southern Illinois University Press 1991, s. xxiv.
- 15 V souvislosti s rozbořením toho, jak Léthé v mýtu figuruje, viz VIRGIL, *Aeneid*, přel. Frederick AHL and Elaine FANTHAM, sv. 6, č. 2, poznámky 703–51, Oxford 2007. Užitečné intelektuální shrnutí figury lze pak nalézt v Ahlově poznámce č. 705, s. 373: „Řeka Léthé: Vergiliova verze Platónovy řeky zapomenutí je slovní hříčkou na latinské slovo *letum* ‚smrt‘. V řečtině *lêthê* znamená ‚zapomnětlivost‘. V mýtu o Erovi [najdeme ho v Platónově *Ústavě*] pijí duše, jež se chystají vstoupit do těl, z Řeky zapomenutí, jejíž voda zamlžuje paměť (*lêthê*). Eros se nenapije, a tím pádem není pod vlivem *lêthê*. V řečtině předpona ‚a-‘ značí negativum, stejně jako v angličtině: amorální, asexuální. *Alêthês*, přídavné jméno, které se do angličtiny překládá jako ‚pravdivé‘, podle Platóna znamenalo ‚nezapomětlivý‘ a odpovídající podstatné jméno, *alêthêia* (‚pravda‘) pak ‚nezapomenutí‘.“
- 16 Termín „obraz světa“ najdeme v klíčovém díle Hito Steyerl *How Not to be seen: A Fucking Didactic Educational .MOV File* (2013, *Jak nebyt viděn/a: Zkurvené didakticky naučný .MOV soubor*). Jako jednu ze strategií, s jejíž pomocí lze provést dobrovolné zmizení, v něm Steyerl navrhuje vyhnout se rozlišení

- fotoaparátu. Zatímco Steyerl zjevně odkazuje k fotografickému dohledu za pomoci satelitů, pojem samotný se poprvé objevuje v přednášce Martina Heideggera. Viz Martin HEIDEGGER, „The Age of the World Picture“, in: *Off the Beaten Track*, Cambridge: Cambridge University Press 2002, s. 57–72. Česky vyšlo jako *Věk obrazu světa*, Praha: Oikoymenth 2013.
- 17 „V roce 1946 byla ustanovena aliance pěti anglofonních zemí a jejich bezpečnostních agentur: Spojených států (NSA), Velké Británie (GCHQ), Austrálie (ASD), Kanady (ASD) a Nového Zélandu (GCSB). V jejím základu ležela řada bilaterálních smluv o dohledu a sdílení zpravodajských informací. Přestože se tímto ujednáním běžně říká Zákon o zpravodajské komunikaci mezi Spojeným královstvím a Spojenými státy (UKUSA), dokumentů, které Pět očí podírají, je celá řada a jsou složité a utajené. Podle nich každé z pěti očí států provádějí aktivity týkající se zachycování, sběru, získávání, analýzy a dešifrování informací a získané informace automaticky sdílí s ostatními. (...) Smlouvy o sdílení zpravodajských informací se od té doby rozšířily a zahrnují další státy. Očí tak existuje devět: Pět očí spolu s Dánskem, Francií, Nizozemskem a Norskem; Čtrnáct očí, což je devět očí spolu s Německem, Belgií, Itálií, Španělskem a Švédskem; čtyřicet jedna očí, kam patří všechny výše uvedené státy a celá spojenecká koalice, která se zapojila do války v Afghánistánu.“ Viz „Five Eyes“, Privacy International, <https://privacyinternational.org/learn/five-eyes> (cit. 10. 11. 2022).
- 18 Jedná se o projekty, které kráčeji ve šlépějích obrazoborecké tradice Hanse Haackeho. Haacke věnoval pozornost ekonomickému rámci jednoho konkrétního muzea a múzám způsobil trápení, když jejich morálně se tvářící bydliště vystavil ostré kritice tím, že sledoval s ním související finanční toky. Viz Haackeho výstava *Shapolsky et al. Manhattan Real Estate Holdings, A Real-Time Social System, as of May 1, 1971*, New York: Solomon R. Guggenheim Museum 1971.
- 19 Wakeling ve videu navštěvuje místa, kde se stejnojmenné kabely vynořují z oceánu – Ohnivý ostrov v New Yorku, jihozápadní cíp Anglie, pobřeží Nizozemska a německý ostrov nedaleko hranic s Dánskem. Video je narativním deníkem zaznamenávajícím místa, s nimiž se umělec během svého výzkumu a místa, jež navštívil. Doplnují je faktografické údaje týkající se transatlantické komunikační cesty. Dílo se střídavě věnuje nelidskému měřítku globální telekomunikační sítě a nepodstatným detailům Wakelingovy tvorby jednotlivce, který se infrastrukturou snaží pochopit, a přitom pěšky a vlakem odhaduje rozměry podzemního, nedostupného toku informací.
- 20 Tolik *punct* – v tom smyslu, který *puncta* vztahuje Roland Barthes –, předávajících diváckým význam, aniž by kdy sahala k symbolickému systému, jež nabízí rozhraní Googlu.
- 21 Viz Andr. SPICER, „Amazon’s ‘worker cage’ has been dropped, but its staff are not free“, *The Guardian*, 14. září 2018, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/sep/14/amazon-worker-cage-staff> (cit. 10. 11. 2022).
- 22 Simon Denny reprezentoval Nový Zéland na benátském bienále v roce 2015.
- 23 Viz Charles STANKIEVECH, “The Centre Cannot Hold”, http://stankievech.net/dwn/Stankievech_TCCH_toprint_12Jan2015_v3-gres.pdf (cit. 10. 11. 2022).
- 24 Ibid.
- 25 Ibid.
- 26 Všiml si toho kritik Brian Droitcour v elektronické knize Brian DROITCOUR (ed.), *Field Visits for Chelsea Manning*, 17. března 2016.
- 27 Ibid.
- 28 Ibid.
- 29 V New Yorku, Anglii, Nizozemsku a Německu.
- 30 Viz „Landscape series“ (*Série krajín*) na umělcově webu <http://www.evan-roth.com/-/works/landscapes/#hemisphere=east&strand=113> (cit. 10. 11. 2022).

- 31 Rothovy rudé krajiny, úhledně vyskládané na stěny galerie, se mihotají v množství různě velkých displejů, jako kdyby šlo o mutantní řídicí a velicí středisko – ethernetové kabely se vysypaly na zem, mimo sál, a zabíhají do zdí. Diváctvu se tak naskytá pohled na řadu oken, jimiž můžeme svět pozorovat; připomínají velké množství otevřených prohlížečových záložek. Je to kompozice, která odkazuje na panoptickou figuru a jež jakoukoliv otázku morální pozice přenechává diváctvu. Protože tohle nejsou jen okna. Ve světle Rothových náznaků, že fungují za pomoci laserového paprsku, by se zdálo, že internetová obrazovka tady neslouží pouze k dívání se, ale že se dotýká věcí, které zprostředkovává; že scénériemi a krajinami manipuluje.
- 32 Pokusme se znovu svést naši alegorii: v antickém mýtu Orfeus nedbá požadavku neohlédnout se přes rameno. Nedokáže si pomoci a na Eurydiku se otočí. Než aby (zatímco spolu stoupají směrem k východu z Háдова domu) pouze přijal skutečnost, že je s ním, cítí potřebu se podívat. Jeho pohled by stejně tak mohl symbolizovat prvotní hřích obrazové mediace nebo technického vnímání/cítění: anthropo-seen (hříčka na slova antropocén a výslovnost anglického „seen“, neboli minulého času od slovesa vidět) krajiny, k jejímuž obývání je Eurydika odsouzena – environmentální scéna po vzoru technologiemi prostoupeného Anthropa. Je to pohled, který zcizuje a zabíjí.
- 33 Jussi PARIKKA, *A Geology of Media*, Minneapolis: University of Minnesota Press 2015 (česky vyšlo jako *Geologie médií*, Praha: Karolinum 2020).
- 34 Viz Nadim SAMMAN – Boris ONDREIČKA (eds.), *Rare Earth*, Berlín: Sternberg Press / Thyssen-Bornemisza Art Contemporary 2015.
- 35 Viz <https://www.cohenvanbalen.com/work/h-alcutaau> (cit. 10. 11. 2022).
- 36 Ibid.
- 37 Jiné dílo, *Inlands* (2016, *Vnitrozemí*) představuje abstraktní piktorální ztvárnění povrchových dolů v Demokratické republice Kongo, vytvořené z prvků získaných z jejich půdy – elektrolytickým pokovováním bronzových plátů zlatem, mědí, cínem a niklem.
- 38 Viz umělkynin web <https://marymattingly.com/blogs/portfolio/2016-ongoing-elements-in-my-camera> (cit. 10. 11. 2022).
- 39 Jussi PARIKKA, *The Anthrobscene*, Minneapolis: University of Minnesota Press 2014.
- 40 Viz Anthrodendum/S.Minds, @savageminds, Twitter, <https://twitter.com/savageminds/status/542226785107054593> (cit. 12. 11. 2015).
- 41 Mám na mysli takzvané „bubliny“ na finančních trzích a ty ve vrcholných filozofických dílech, například bubliny Petera Sloterdijka z díla *Spheres 1: Microspherology* (Los Angeles: Semiotext(e) 2011). V prvním svazku svého dvou a půl tisícistránkového díla Sloterdijk, samozvaný „student vzduchu“, nově vykládá dějiny západní metafyziky: podle něj začínají objevením já (bubliny), a teprve poté se metafyzické tázání vydává zkoumat svět (zeměkouli) a poetiku plurality (pěnu).
- 42 Jde o tu část ekonomiky, v níž se směňují nehmotné služby a výrobky včetně softwaru, databází a duševního vlastnictví. Beztížná ekonomika se vyznačuje přinejmenším dvěma vlastnostmi. Zaprvé v ní má vývoj výrobků vysoké počáteční náklady, ale jejich rozmnožování a distribuce jsou velmi levné. Zadruhé je výrobky možné šířit neomezeně. Oba faktory vedly k tomu, že se beztížná ekonomika mohla stát jedním z nejvýnosnějších oborů podnikání. Viz Jason FERNANDO, „Weightless Economy“, Investopedia, 30. září 2022, <http://www.investopedia.com/terms/w/weightless-economy.asp> (cit. 10. 11. 2022).
- 43 Jak koncepce podobné Brattonovým dokládají, moc svůj vliv skutečně uplatňuje i vertikálně.
- 44 Jenž leží v srdci mnohovrstevnatého stroje.
- 45 Jedná se o představu, v jejímž rámci by se postava „umělce-inženýra/umělkyně-inženýrky“, se kterou přišel Alexandr Rodčenko, mohla oprostít od nánosu stalinistické frašky.

- 46 Geopolitické teorie postav z opačných konců ideologického spektra shodně naznačují, že Fullerova kniha byla zakládajícím svazkem nového oboru spíše než jeho manuálem. <https://www.amybalkin.com/work-2/atmosphereguide> (cit. 11. 11. 2022).
- 47 Parag KHANNA, *Connectography: Mapping the Future of Global Civilization*, New York: Random House 2016, s. xvi–xvii. Autor pokračuje: „Skutečná mapa světa by neobsahovala jen státy, ale megalopole, dálnice, potrubí, internetové kabely a další symboly nastupující globální prositované civilizace.“
- 48 Sami v tom nejsme tolik zapojeni jako občané a občanky polis či homo economicus v rámci trhu, ale spíše jako uživatelé a uživatelky platformy. Dle mého chápání je údělem geopolitické teorie vyvinout odpovídající historiografii, typologii a detailní popis takových platforem. Viz Benjamin H. BRATTON, „The Black Stack“, *e-flux* 53, březen, <https://www.e-flux.com/journal/53/59883/the-black-stack/> (cit. 10. 11. 2022).
- 49 Parag KHANNA, *Connectography: Mapping the Future of Global Civilization*, New York: Random House 2016, s. 15.
- 50 Ibid., s. xviii.
- 51 Ibid., s. 4, xviii.
- 52 Ibid., s. 3–4.
- 53 Ibid., s. 4.
- 54 Benjamin H. BRATTON, „The Black Stack“, *e-flux* 53, březen, <https://www.e-flux.com/journal/53/59883/the-black-stack/> (cit. 10. 11. 2022).
- 55 Patří sem všechno od pozornosti, kterou geologii médií věnují Revital Cohen a Tuur Van Balen, po mapování transatlantických kabelů v tvorbě Trevora Paglena a Lance Wakelinga; od pracovních podmínek ve skenovacích zařízeních Googlu v projektu Andrewa Normana Wilsona po zhmotnění PowerPoint ideologie programu pro sledování PRISM v případě Simona Dennyho.
- 56 Viz „Project: The Atmosphere, A Guide (2013/16)“ na umělkynině webu: <https://www.amybalkin.com/work-2/atmosphereguide> (cit. 11. 11. 2022).
- 57 Ibid.
- 58 Ibid.
- 59 Ibid.
- 60 Nadim SAMMAN – Boris ONDREIČKA (ed.), *Rare Earth*, Berlín: Sternberg Press / Thymos Bornemisza Art Contemporary 2015.
- 61 „Život ve 21. století určuje nová forma extraktivismu. Jako taková má své prsty v nejvzdálenějších koutech biosféry a nejhlubších vrstvách lidského kognitivního a afektivního bytí: v případě stacku, který podpírá současné technologické systémy, jde o mnohem víc než jen o mnohavrstevnatý ‚technický‘ stack modelování dat, hardware, serverů a sítí. Dnešní full stack se dotýká kapitálu, pracovní síly a přírody, zatímco se od každé z oblastí dožaduje obřích sum.“ Viz Vladan JOLER, *New Extractivism*, 2020, video, 17:33 min., <https://extractivism.online> (cit. 10. 11. 2022).
- 62 Jerevanské bienále kurátorovali Eva a Franco Mattes. Video verzi autor vytvořil pro online výstavu s názvem *Open Secret*, kterou hostil KW Institute for Contemporary Art v Berlíně v roce 2021.
- 63 Vladan JOLER, „New Extractivism“, 2020, <https://extractivism.online/> (cit. 10. 11. 2022).
- 64 Ibid.
- 65 Ibid.
- 66 Ibid.
- 67 „Tento sebestředný osobní prostor je plný obrazů a významů, které vybraly algoritmy částečně na základě afektivních a kognitivních reakcí. Uživatelstvo je ve specifickém uzavřeném kruhu, samo se sebou komunikuje konkrétním sebestimulačním způsobem a je vystavené neustálému toku spektaklů. Z toho plyne, že tato jeskyně nebo vězeňská cela je místo, v němž vládne slast – stejně jako z Platónovy jeskyně, ani z této vězeň

POZNÁMKY

nebo vězeňkyně nemají vůli odejít. V této asambláži alegorií vytvářejí miliony jeskyň nebo vězeňských cel jedinečnou a neviditelnou panoptickou strukturu.“ (Útržek Jolerovy poznámky pod sekci, v níž řeší platoptikon. Měli bychom zmínit, že v tomto názvu se snoubí koncept Platónovy jeskyně spolu s představou panoptikonu, kterou poprvé navrhl osvícenský filozof Jeremy Bentham: vězení, v němž by bylo možné na trestance a trestankyně kdykoliv dohlížet [ačkoliv oni sami by si danou situaci nemohli nijak ověřit] – situací, která vězňům a vězeňkyním teoreticky měla vstřípnit lepší chování.) Viz Vladan JOLER, „New Extractivism“, 2020, <https://extractivism.online/>.

68 Ibid.

69 Ibid.

70 Ibid.

71 „Představme si labyrint, který je spojený s jeskyní – takový, který ji obtáčí a nakonec jí končí. Jeskyně se pak bude v takovém komplexu nacházet v nejstředovějším bodě, který dokonale odpovídá představě spirituálního středu, a jenž je stejně tak ve shodě s odpovídající symbolikou srdce (...). A pokud je táž jeskyně rovněž místem, kde dochází k iniciační smrti a ‚druhému zrození‘, musíme o ní přemýšlet jako o prostoru, jímž se můžeme dostat jak do podzemních nebo, infernálních oblastí, tak do nadzemských sfér. Opět to odpovídá myšlence centrálního bodu, který je makrokosmicky i mikrokosmicky vzato bodem komunikace se všemi vyššími a nižšími stavy.“ René GUÉNON, *Fundamental Symbols: The Universal Language of Sacred Science*, Cambridge: Fons Vitae 1995, s. 144.

72 Vladan JOLER, „New Extractivism“, 2020, <https://extractivism.online/>.

73 CRITICAL ART ENSEMBLE, *Flesh Machine: Cyborgs, Designer Babies, and New Eugenic Consciousness*, New York: Autonomedia 1998, s. 146.

74 Vladan JOLER, „New Extractivism“, 2020, <https://extractivism.online/>.

75 Benjamin BRATTON, *The Stack: On Software and Sovereignty*, Cambridge: The MIT Press, 2016.

76 Ibid.

77 Cituje Frederica Campagnu: „Rozpad subjektivity pod vlivem techniky doprovází vznik nové existenciální figury: abstraktní obecné entity (AGE).“ Federico CAMPAGNA, *Technic and Magic: The Reconstruction of Reality*, London: Bloomsbury Academic 2018. (Citováno in JOLER, „New Extractivism“, 2020, <https://extractivism.online/>)

78 Kromě čistě materialistického rámce můžeme pozorovat, že „jurisdikce“ do sebe zahrnuje i měkké vlastnosti daného místa, které popsal Miwon Kwon, tedy „kulturní diskuze, teoretický koncept (...) historické podmínky i konkrétní formace touhy.“ Viz Miwon KWON: „One Place after Another: Notes on Site Specificity“, October, č. 80, jaro 1997, s. 93. Stejně tak dnešní autorský vektor do sebe může při svých (svrchovaných) činnostech zahrnovat gesta obnovování, přehodnocování, znovuvyjednávání a dokonce i přetoužení. Dále viz Nadim SAMMAN, „Errant Curating“, *On Curating*, č. 50, červen 2021, s. 100–110.)

79 Nadim SAMMAN, „Errant Curating“, *On Curating*, č. 50, červen 2021, s. 100–110, případně Dehliá HANNAH (ed.), *A Year Without a Winter*, New York: Columbia University Press 2018.

80 Viz poznámka 14 a 15.

81 Pod podmínkou, že byly ještě během života provedeny potřebné přípravy.

82 Viz Joscelyn GODWIN, *Arktos: The Polar Myth in Science, Symbolism, and Nazi Survival*, Grand Rapids, MI: Adventures Unlimited Press 1993, s. 165.)

83 Podle jeho současníka Polizana Ficinova „lyra (...), mnohem úspěšnější než lyra thráckého Orfea, z podsvětí přivedla, pokud se nepletu, skutečnou Eurydiku: platónské vědění s jeho povšechnými soudy.“ Citováno in John WARDEN, „Orpheus and Ficino“, in *Orpheus: The Metamorphoses of a Myth*, Toronto:

- University of Toronto Press 1982, s. 86. Můžeme také uvést, že Ficino v roce 1462 přeložil antické orfické hymny z řečtiny do latiny a svou neoplatónskou teologii a múzickou kosmologii postavil na osobnosti Orfea. Viz Judith E. BERNSTOCK, *Under the Spell of Orpheus: The Persistence of a Myth in Twentieth-Century Art*, Carbondale: Southern Illinois University Press 1991, s. xii.)
- 84 Joscelyn GODWIN, *Arktos: The Polar Myth in Science, Symbolism, and Nazi Survival*, Grand Rapids, MI: Adventures Unlimited Press 1993, s. 165.
- 85 V originále je použito slovo *pit*, které označuje jak propast či jámu, tak šachtu nebo důl. (pozn. překladatele)
- 86 Wilfred MELLERS, *Masks of Orpheus: Seven Stages in the Story of European Music*, Manchester: Manchester University Press 1987, s. 4.
- 87 Ibid.
- 88 Viz termín „blue pill“, Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/blue-pill> (cit. 19. 4. 2020), a také Eli PARISER, *The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You*, New York: Penguin Press 2011.
- 89 Poznámám, že slovo „groteskní“ znamená „patřící grottě“, přičemž když ve zlidovělém významu označuje ošklivost, je v něm přítomen onen vztah k podzemí.
- 90 V anglickém originále autor zvýrazňuje slovo „unhidden“. Pokud bychom bez ohledu na existující český překlad volně parafrázovali původní anglickou variantu: takoví nešťastníci mají stíny věcí za věci odkryté.
- 91 PLATÓN, *Ústava*, Praha: Oikoymenh 1996, 514a-520a.
- 92 Viz termín „troll“, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/troll> (cit. 7. 4. 2020).
- 93 Viz Justin CHENG et al., „Anyone Can Become a Troll: Causes of Trolling Behavior in Online Discussions“, CSCW '17: Proceedings of the 2017 ACM Conference on Computer-Supported Cooperative Work and Social Computing, New York: 2017, s. 1217-30.
- 94 Sylvia JAKI et al., „Online hatred of women in the Incels.me forum: Linguistic analysis and automatic detection“, *Journal of Language Aggression and Conflict*, roč. 7, č. 2, listopad 2019, s. 240-68.
- 95 Stevie SMITH, „Not Waving but Drowning“, <https://poets.org/poem/not-waving-drowning> (cit. 9. 4. 2020).
- 96 Viz „Gaming Bed“, <https://www.bauhutte.com/product/gaming-bed> (cit. 10. 4. 2020).
- 97 Výstava se jmenovala *Orogenesis*, kurátorem Nadim Samman a Michele Iodici a uskutečnila se mezi 17. červencem a 23. zářím 2019. Viz Juliana Cerqueira LEITE, *Orogenesis*, London: Trolley Books 2019.
- 98 Viz „National Aeronautics and Space Administration“, NASA, 27. srpna 2020, <https://msis.jsc.nasa.gov> (cit. 19. 4. 2020).
- 99 Byung-Chul HAN, *In the Swarm: Digital Prospects*, Cambridge, MA: The MIT Press 2017, s. 32.
- 100 Tato představa je v příkrém kontrastu s interpretací paleolitických otisků rukou: „Zvlněný povrch jeskyní nebyl plátnem, ale tenkou membránou mezi umělcem/umělkyní a spirituálním podsvětím. Otisky rukou jsou v tomto ohledu nikoliv symboly, ale pozůstatky rituálu, při němž ne barva, jak o ní přemýšlíme dnes, ale rozprášený pigment zapečetil ruku do zdi – a ruka se tak stala proti povrchu kamene neviditelná, prostupující do podsvětí.“ Viz Charles STANKIEVECH, „Archaeopsychic Archipelago: A Speculative Map for the Drowned World“, Toronto Biennial of Art, Toronto 2020; srov. Lucy STEEDS, „Georges Bataille: Unhinging Prehistory, Unbecoming Humanity“, in *Allegory of the Cave Painting*, Milan: Mousse Publishing 2015.
- 101 Cituji z protiargumentu, který Flusserovi klade Han: viz Byung-Chul HAN, *In the Swarm: Digital Prospects*, Cambridge, MA: The MIT Press 2017, s. 32.

- 102 Michel SERRES, *Statues: The Second Book of Foundations*, London: Bloomsbury Academic 2015, s. 4.
- 103 Ibid.
- 104 Do stavu Hanovy nesmrti.
- 105 V originále je použito spojení „cocks in a pit“, které patrně odkazuje na skutečnost, že výraz cockpit pochází ze světa kohoutích zápasů. (pozn. překladatele)
- 106 Pro vztah mezi kulturou „incelů“ a neofašistickým násilím viz Mark TOWNSEND, „Experts Fear Rising Global ‘Incel’ Culture Could Provoke Terrorism“, *The Guardian*, 30. října 2022, <https://www.theguardian.com/society/2022/oct/30/global-incel-culture-terrorism-misogyny-violent-action-forums> (cit. 12. 11. 2022).
- 107 Jsem zavázaný Charlesovi Stankievechovi, že mě navedl na spojení mezi Serresovým *Challengerem* a autem, které bylo zapojeno do tohoto zločinu z nenávisti. Viz „Charlottesville car attack“, Wikipedia, 3. listopadu 2022, https://en.wikipedia.org/wiki/Charlottesville_car_attack#Biography (cit. 19. 4. 2020).
- 108 Jedno ze svých pohřbení letadel realizoval Roger Hiorns 1. října 2017 v Dolních Břežanech u Prahy. Akce pořádaná Galeríí Rudolfinum zahrnovala pohřbení vojenského letounu MiG-21 a jejím kurátorem, stejně jako kurátorem Hiornsovy sólo výstavy v Galerii Rudolfinum v roce 2015, byl David Korecký. Viz <https://www.galerierudolfinum.cz/cs/vystavy/archiv-vystav/happening-roger-hiorns-pohrbeni-letadla/>. (pozn. překladatele)
- 109 Práce nese název *The retrospective view of the pathway*, (*pathways*), 1990–2016. Pro citaci viz „Roger Hiorns“, Wikipedia, 7. dubna 2022, https://en.wikipedia.org/wiki/Roger_Hiorns (cit. 19. 4. 2020).
- 110 Tom McCARTHY, „Adventures of the Black Box“, rozpracovaný rukopis, 2021.
- 111 Ibid.
- 112 Ibid.
- 113 V rámci výstavy *Eclipse: Art in a Dark Age*. Ze skříňky se linula zasmyčkováná nahrávka hlasu, vysílaná prostřednictvím FM rádia v okruhu dvou kilometrů.
- 114 Tom MCCARTHY, „Adventures of the Black Box“, *London Review of Books*, roč. 43, č. 22, listopad 2021, <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v43/n22/tom-mccarthy/adventures-of-the-black-box> (cit. 10. 2. 2023).
- 115 Ibid.

Černá skříňka

- 1 Viz „Occult Blood“, *Oxford Reference*, <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100244463> (cit. 9. 1. 2023).
- 2 Podstatný je specifický význam latinského *occultare* (skrývat), který je iterativem od *occulere* (skrýt). Tato definice je užitečná pro rozlišení dvou ráďů vztahu k přítomnosti. První je fenomenální, druhý mikrofenomenální.
- 3 Shoshana ZUBOFF, *Věk kapitalismu dohledu: Boj o budoucnost lidstva u nové hranice moci*, Praha: Argo 2022, s. 15.
- 4 Pokud jde o paranoii, filmovým fanouškům a fanynkám si jistě vybaví, že zápletka filmu *2001: Vesmírná odysea* se točí kolem superpočítače jménem HAL, který se pokusí usmrtit všechny lidi na palubě vesmírné lodi poté, co je vyhodnotí jako hrozbu pro svou misi.
- 5 „Stěny jeskyně a věže jsou vybudované z několika neprůhledných vrstev a postavené zpravidla neviditelným pracovníctvem (*ghost work or invisible labor*). Cihly této struktury jsou tvořeny černými skříňkami, uzavřeným kódem a hardwarem, slepenými dohromady neviditelnou infrastrukturou sítě. Zakrývají je vrstvy korporátních tajemství, patentů a autorských práv.“ Vladan JOLER, „New Extractivism. Assemblage of concepts and allegories“, in: Sara Buraya BONED – Ida HIRŠENFELDER (eds.), *Degrowth and Progress*, L’Internationale Online 2021, s. 63.

POETIKA KÓDOVÁNÍ

- 6 Lze je označit jako „hyperobjekty“.
- 7 V době psaní tohoto textu je DeepMind nejvýkonnější umělou inteligencí společnosti Google/Alphabet Inc. MassiveText zahrnuje různé zdroje, včetně MassiveWeb (kompilace webových stránek), C4 (soubor textů z Common Crawl), Wikipedie, GitHubu, knih a zpravodajských článků. Viz „Massive Text“, <https://paperswithcode.com/dataset/massivetext> (cit. 27. 10. 2022); dále Alberto ROMANO, „DeepMind Is Now the Undisputed Leader in Language AI with Gopher“, 14. listopadu 2021, <https://towardsdatascience.com/deepmind-is-now-the-undisputed-leader-in-language-ai-with-gopher-280b-79363106011f> (cit. 27. 10. 2022).
- 8 Podle UNESCO jsou společnosti vědění [knowledge societies] založeny na schopnosti identifikovat, vytvářet, zpracovávat, transformovat, šířit a využívat informace k posílení a aplikaci znalostí pro rozvoj lidstva. Viz „Knowledge Society“, UNESCO–International Bureau of Education, <http://www.ibe.unesco.org/en/glossary-curriculum-terminology/k/knowledge-society> (cit. 27. 10. 2022).
- 9 Odcizení se prosazuje ve chvíli, kdy je jejich neproniknutelnost rozpoznána a poté přijata jako nezbytná daň za „provoz systému“ – neboť právě tehdy, když naše schopnost jednat a sociální prostor (hmotné statky života) stojí na interakci s jejich záhadnými funkcemi, se začínají vynořovat otázky důvěry a klamu.
- 10 Po vzoru Vladana Jolera bychom mohli dokonce namítnout, že kódování zažíváme na způsob fraktálu.
- 11 Jeho prokletým dvojníkem je, jak brzy zjistíme, „datové tělo“.
- 12 Brian MASSUMI, *Parables for the Virtual: Movement, Affect, Sensation*, Durham, NC: Duke University Press 2002, s. 45.
- 13 Viz Andrew BUTTERFIELD et al. (eds.), *Oxford Dictionary of Computer Science*, Oxford: Oxford University Press 2016, s. 52.
- 14 Vskutku: „Testem správnosti vytvořeného vzorce je jeho životaschopnost, nikoliv pravdivost... Rozpoznaný vzorec je výsledkem interakce mezi pozorovatelem či pozorovatelkou a černou skříňkou, jak ji oni sami popisují. Černá skříňka a uživatel či uživatelky společně působí při vytváření (nového) celku.“ Viz Ranulph GLANVILLE, „Darkening the Black Box“, *blogs.gwu.edu* (blog), červen 2017, <https://cpb-us-e1.wpmucdn.com/blogs.gwu.edu/dist/d/257/files/2017/06/Darkening-the-Black-Box-20ua224.pdf> (cit. 27. 10. 2022).
- 15 Seznam médií pro Nicolaiovo dílo *anti* uvádí: „lehká konstrukce, zvukový modul, thereminový modul, převodník, zesilovač, černá barva pohlcující světlo“, přičemž dílo samotné má rozměry 255 x 255 x 300 cm. Viz umělcovy webové stránky: <http://www.carstennicolai.de/?c=works&w=anti> (cit. 25. 3. 2020).
- 16 Ibid.
- 17 Ibid.
- 18 Viz Philip L. SOHM, „Dürer's Melencolia I: The Limits of Knowledge“, *Studies in the History of Art*, č. 9, 1980, s. 13–32.
- 19 Raymond KLIBANSKY et al., *Saturn and Melancholy: Studies in the History of Natural Philosophy, Religion, and Art*, Montreal & Kingston, ON: McGill-Queen's University Press 2019, s. 345 (česky vyšlo jako *Saturn a Melancholie: Studie z dějin přírodní filosofie, náboženství a umění*, Praha: Malvern 2023).
- 20 Sled subjektivit existuje přinejmenším v okamžiku interakce s rozhraním – i když se později rozplyne ve stínu.
- 21 Fetiš utajení. Marxovy poznámky o zboží dávají v tomto případě naprostý smysl: zboží „je velmi zpropadená věc, plná metafysické rafinovanosti a theologické záludnosti.“ Karl MARX, *Kapital: Kritika politické ekonomie, 1. díl*, Praha: Státní nakladatelství politické literatury 1953, s. 88.

- 22 Viz Paul FIEGELFELD – John Durham PETERS, „Not Apollo but Vulcan is the God of Cyberspace“, in: Nadim SAMMAN – Boris ONDRIEČKA (eds.), *Rare Earth*, Berlin: Sternberg Press / Thyssen-Bornemisza Art Contemporary 2015, s. 92–99.
- 23 1 Korintským 13:12. Vztah mezi temným zrcadlem svatého Pavla a Platónovou jeskyní je zmíněn v knize René GUÉNON, *Fundamental Symbols: The Universal Language of Sacred Science*, Cambridge: Quinta Essentia 1995, s. 155.
- 24 Viz „Robot“ na webových stránkách umělkyně: <https://www.susannahertrich.com/work/robot/> (cit. 27. 10. 2022).
- 25 Ibid.
- 26 Bruno LATOUR, *Pandora's Hope: Essays on the Reality of Science Studies*, Cambridge, MA: Harvard University Press 1999, s. 304.
- 27 Viz Garnet HERTZ, „Art After New Media: Exploring Black Boxes, Tactics, and Archeologies“, *Leonardo Electronic Almanac*, roč. 17, č. 2, leden 2012, s. 205, <https://leoalmanac.org/wp-content/uploads/2012/04/LEAVol17No2-Hertz.pdf> (cit. 10. 2. 2023).
- 28 Ibid.
- 29 Slavoj ŽIŽEK, „Edward Snowden, Chelsea Manning and Julian Assange: our new heroes“, *The Guardian*, 3. září 2013, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/sep/03/snowden-manning-assange-new-heroes> (cit. 27. 10. 2022), citováno in Susan KOZEL, „Performing Encryption“, in Martina LEEKER et al. (eds.), *Performing the Digital: Performance Studies and Performances in Digital Cultures*, Bielefeld: transcript Verlag 2017, s. 126–127.
- 30 Ibid.
- 31 V rámci tohoto konceptu je Jolerovým zdrojem kniha Mary L. GRAY – Siddharth SURI, *Ghost Work: How to Stop Silicon Valley from Building a New Global Underclass*, Boston, New York: Houghton Mifflin Harcourt 2019.
- 32 Podle těch, kterých se tato událost dotkla, se Apple dopustil znesvěcení také prostřednictvím rétorického gesta od-halení (un-veiling).
- 33 Měli bychom tudíž ocenit způsob, jakým Trevor Paglen pracuje se skřínkami. Jeho fotografie sídla Národní bezpečnosti agentury (NSA), balancující mezi černou skřínkou jako záznamovým zařízením (nebo upírovou rakví) a šifrou pro nejasné jednání, zobrazují informační černou díru (z pohledu těch, které zaznamenává).
- 34 Viz „Beny Wagner: Invisible Measure“, Import Projects, <http://import-projects.org/invisible-measure.html> (cit. 4. 10. 2022).
- 35 Ibid.
- 36 Ibid.
- 37 Viz Paul SCHEERBART, „Vanquishing vermin“, in: Denis SHARP (ed.), *Glass Architecture, by Paul Scheerbart; and Alpine Architecture, by Bruno Taut*, New York: November Books Limited 1972, s. 54.
- 38 Viz „Research“, Transparency International, <https://www.transparency.org/en/research> (cit. 27. 10. 2022).
- 39 „Pro chudé země, ve kterých je korupce velkým problémem, je jeho hodnota pochybná.“ Tina SØREIDE, „Is It Wrong to Rank? A Critical Assessment of Corruption Indices“, cmi Working Paper WP 2006, Chr. Michelsen Institute, Bergen, 2006, s. 12, <https://www.cmi.no/publications/file/2120-is-it-wrong-to-rank.pdf> (cit. 27. 10. 2022).
- 40 Tilman Hornig, citováno in: Yusuke SHONO – Sosuke MASUKAWA, „Tacit Sculpture: Tilman Hornig“, *Massage Magazine*, červen 2015, <https://thaimassage.jp/en/archives/600> (cit. 27. 10. 2022).
- 41 Ve skutečnosti byla průhledná „kůže“ obou soch vyrobena z acetylcelulózy, v té době nového materiálu.

- 42 Viz „History“, Deutsches Hygiene-Museum, <https://www.dhmd.de/en/about-us/the-museum/history> (cit. 27. 10. 2022). Přestože byl tento objekt původně známý jako *Gläserne Frau*, byl vyroben z materiálu podobného celuloиду, jenž má řadu styčných bodů s celofánem a je odvozený z acetylcelulózy (není ovšem hořlavý jako celuloid), známého jako cellon.
- 43 Jeffrey T. SCHNAPP, „Crystalline Bodies: Fragments of a Cultural History of Glass“, *West 86th: A Journal of Decorative Arts, Design History, and Material Culture*, roč. 20, č. 2., podzim-zima 2013, s. 173-194.
- 44 Vladan JOLER, „New Extractivism. Assemblage of concepts and allegories“, in: Sara Buraya BONED – Ida HIRŠENFELDER (eds.), *Degrowth and Progress*, L’Internationale Online 2021, s. 63.
- 45 Viz text k výstavě Tilmana Horniga od Johannes THUMFART, „The Diaphane: On Materiality and Immateriality of the Computer Screen“, [www.tilman-hornig.info](http://tilmanhornig.info/projects/589.html), 2014, <http://tilmanhornig.info/projects/589.html> (cit. 27. 10. 2022).
- 46 Podle Moorova zákona se kapacita mikročipů zdvojnásobuje každých osmnáct měsíců.
- 47 Simanto SAHA et al., „Progress in Brain Computer Interface: Challenges and Opportunities“, *Frontiers in Systems Neuroscience*, č. 15, 25. únor 2021, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnsys.2021.578875/full> (cit. 27. 10. 2022).
- 48 Johannes THUMFART, „The Diaphane: On Materiality and Immateriality of the Computer Screen“, [www.tilman-hornig.info](http://tilmanhornig.info/projects/589.html), 2014, <http://tilmanhornig.info/projects/589.html> (cit. 27. 10. 2022)
- 49 „Naděje na beztělesnou ekonomiku se ukázaly být ideologií v marxistickém smyslu, tedy převrácením reality.“ Ibid.
- 50 „Phiz“ (podstatné jméno): tvář nebo výraz obličeje. Viz „Phiz“, *Collins Dictionary*, <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/phiz> (cit. 28. 8. 2020).
- 51 O vztahu mezi „počítáním“ (counting) a „účty“ (accounts) píše filozof Byung-Chul Han.
- 52 Viz Critical Art Ensemble, „Appendix: *Complex Promises – Net Realities*“, in: *Flesh Machine: Cyborgs, Designer Babies, and New Eugenic Consciousness*, New York: Autonomedia 1998, s. 146.
- 53 „V době vypuknutí války byla technologie I.B.M. – primárně děrné štitky a Hollerithovy počítači stroje, které je používaly – široce využívaná německou armádou, oddíly SS, železnicemi a dalšími klíčovými institucemi.“ Viz Gabriel SCHOENFELD, „The Punch Card Conspiracy“, *The New York Times*, 18. března 2001, <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/01/03/18/reviews/010318.18schoent.html> (cit. 27. 10. 2022).
- 54 Viz Adam HARVEY, „On Computer Vision“, <https://ahprojects.com/on-computer-vision/> (cit. 27. 10. 2022). Kurzíva autora.
- 55 Viz „Classification.01 (2017)“, <https://mimionuoha.com/classification01> (cit. 27. 10. 2022).
- 56 Juan Manuel DURÁN – Karin Rolanda JONGSMA, „Who is Afraid of Black Box Algorithms? On the Epistemological and Ethical Basis of Trust in Medical Art“, *Journal of Medical Ethics*, č. 47, 2021, s. 329-335.
- 57 Ibid.
- 58 Leo KELION, „Google tackles the black box problem with Explainable AI“, *BBC News*, 24. listopadu 2019, <https://www.bbc.com/news/technology-50506431> (cit. 27. 10. 2022).
- 59 Frantz FANON, *Černá kůže, bílé masky*, Praha: Tranzit.cz 2012, s. 190.
- 60 „Protože vím, že systémy pro analýzu tváří se používají také pro sledování chodců, zajímalo mě, co by se stalo, kdyby samořiditelná auta nedokázala rozpoznat lidi jiné než bílé barvy pleti. Navíc jsem se dozvěděla, že společnosti jako HireVue se pomocí technologií pro analýzu tváří rozhodují, koho zaměstnají. Co kdyby systém neznal obličeje, jako je ten můj, a znemožnil kvalifikovaným lidem získat

- práci? Amazon ve skutečnosti vyřadil interní náborový nástroj, který poháněla umělá inteligence, protože vykazoval genderové předsudky. Nástroj byl vytrénován na základě dat posbíraných za posledních deset let, v nichž nízká hodnocení měly zpravidla všechny žádosti, které obsahovaly výraz „ženy“ nebo uváděly konkrétní vysoké školy určené jen pro ženy.“ Viz Joy BUOLAMWINI, „Examining Racial and Gender Bias in Facial Analysis Software“, *Google Arts & Culture*, 2019, <https://artsandculture.google.com/story/joy-buolamwini-examining-racial-and-gender-bias-in-facial-analysis-software-barbican-centre/BQWBaNKAVWQPJg?hl=en> (cit. 27. 10. 2022).
- 61 „Pokud jde o umělou inteligenci, která třídí žádosti o zaměstnání, dají se slova vykazující diskriminaci poměrně lehce vyhledat. Při analýze obličejů pomocí umělé inteligence je však mnohem těžší určit, které charakteristiky mohou vést ke škodlivé diskriminaci.“ Ibid.
- 62 Tuto statistiku uvádí investigativní žurnalistická organizace ProPublica. Software byl nazván Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS). Viz Stephen BURANYI, „Rise of the racist robots – how AI is learning all our worst impulses“, *The Guardian*, 8. 8. 2017, <https://www.theguardian.com/inequality/2017/aug/08/rise-of-the-racist-robots-how-ai-is-learning-all-our-worst-impulses> (cit. 27. 10. 2022).
- 63 Kristian Lum, citováno in Stephen BURANYI, „Rise of the racist robots – how AI is learning all our worst impulses“, *The Guardian*, 8. 8. 2017, <https://www.theguardian.com/inequality/2017/aug/08/rise-of-the-racist-robots-how-ai-is-learning-all-our-worst-impulses> (cit. 27. 10. 2022). Viz také Maurice CHAMMAH, „Policing the Future“, The Marshall Project, 2. 3. 2018, <https://www.themarshallproject.org/2016/02/03/policing-the-future?ref=hp-2-111#.UyhBLnmlj> (cit. 27. 10. 2022).
- 64 Ranulph GLANVILLE, „Inside every white box there are two black boxes trying to get out“, *Behavioral Science: Journal of the Society of General Systems Research*, roč. 27, č. 1, leden 1982, s. 1–11, <https://doi.org/10.1002/bs.3830270102> (cit. 27. 10. 2022).
- 65 Tak to uvádí její oficiální životopis. „Podle toho, kde se nacházíte a jakou máte historii vyhledávání, na vás může během googlování vyskočit buďto její web, nebo seznam americkým umělců na Wikipedii, tedy seznam, kterému dominují bílí muži. Umělectvo, které vyrůstalo společně s internetem, obchází nevyhovující vlastnosti technologií dohledu vyhledavače tím, že je využívá proti vyhledavači samému.“ Viz Tiana REID, „American Artist Shows How Tech Trains Us to See the World as Cops Do“, *Art in America*, 13. listopadu 2019, <https://www.artnews.com/art-in-america/aia-reviews/american-artist-queens-museum-predictive-policing-60221/> (cit. 27. 10. 2022).
- 66 Ibid.
- 67 Viz Julie Hoangmy HO, „Slowing Down to See Black and Blue“, *The New York Times*, 24. října 2019, <https://www.nytimes.com/2019/10/23/arts/design/american-artist-my-blue-window.html> (cit. 27. 10. 2022).
- 68 Dílo je součástí obsáhlejšího projektu, jehož cílem je upozornit na hrůzné výsledky, které přináší modely umělé inteligence vytrénované na problematických datech.
- 69 Jeden z nejpoužívanějších tréninkových setů ve výzkumu a vývoji strojového učení.
- 70 Viz Kate CRAWFORD – Trevor PAGLEN, „Excavating AI: The Politics of Images in Machine Learning Training Sets“, <https://excavating.ai/> (cit. 27. 10. 2022).
- 71 Ibid.
- 72 Ibid.
- 73 Viz Cristina RUIZ, „Leading online database to remove 600,000 images after art project reveals its racist bias“, *The Art Newspaper*, 23. září 2019, <https://www.theartnewspaper.com/2019/09/23/leading-online-database-to-remove-600000-images-after-art-project-reveals-its-racist-bias> (cit. 27. 10. 2022).

- 74 Jak popsal Alli Shultes pro BBC, Mechanical Turk „platí pracovníctvu po celém světě za drobné, monotónní úkoly.“ Viz Alli SHULTES, „‘Racist’ AI art warns against bad training data“, *BBC News*, 17. září 2019, <https://www.bbc.com/news/technology-49726652> (cit. 27. 10. 2022).
- 75 Alli SHULTES, „‘Racist’ AI art warns against bad training data“, *BBC News*, 17. září 2019, <https://www.bbc.com/news/technology-49726652> (cit. 27. 10. 2022).
- 76 Viz *Ghost Work* (webová stránka), <https://www.ghostwork.org> (cit. 27. 10. 2022).
- 77 Duch ve stroji – pracovník redukováný na trolla.
- 78 Cristina RUIZ, „Leading online database to remove 600,000 images after art project reveals its racist bias“, *The Art Newspaper*, 23. září 2019, <https://www.theartnewspaper.com/2019/09/23/leading-online-database-to-remove-600000-images-after-art-project-reveals-its-racist-bias> (cit. 27. 10. 2022).
- 79 „Toxická degenerace“ je v současnosti považována za samozřejmost v systémech zpracování přirozeného jazyka (NLP), které jsou předtrénovány na objemných korpusech webových dat. Ve světle mnoha lidských „duchů“, kteří se v modelu odrážejí, přináší diagnostický jazyk inženýrství své vlastní problémy: přísně vzato, umělá inteligence generuje text. Termín „degenerovaný“, který označuje generování nežádoucího textu, je proto metaforou, která nemá zrovna libivé historické konotace. Zdá se, že na obou stranách rozhraní dochází k dehumanizaci lidí. Viz Samuel GEHMAN et al., „Real Toxicity Prompts: Evaluating Neural Toxic Degeneration in Language Models“, *EMNLP 2020: The 2020 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing*, online, 16.–20. listopadu 2020, <https://aclanthology.org/2020.findings-emnlp.301.pdf> (cit. 27. 10. 2022).
- 80 Jednoduché konvoluční neuronové sítě dnes již umí odhalit melanom (zhoubné změny kůže) stejně dobře jako odborníci. Nicméně informace o barvě pleti je pro tento proces zcela zásadní.
- 81 Joy BUOLAMWINI – Timnit GEBRU, „Gender Shades: Intersectional Accuracy Disparities in Commercial Gender Classification“, *Proceedings of Machine Learning Research 81: Conference on Fairness, Accountability and Transparency*, 2018, s. 77–91, <https://proceedings.mlr.press/v81/buolamwini18a/buolamwini18a.pdf> (cit. 27. 10. 2022).
- 82 Adam HARVEY, „On Computer Vision“, <https://ahprojects.com/on-computer-vision/> (cit. 27. 10. 2022).
- 83 Ranulph GLANVILLE, „Darkening the Black Box“, *blogs.gwu.edu* (blog), červen 2017, <https://cpb-us-e1.wpmucdn.com/blogs.gwu.edu/dist/d/257/files/2017/06/Darkening-the-Black-Box-20ua224.pdf> (cit. 27. 10. 2022).
- 84 Susan KOZEL, „Performing Encryption“, in: Martina LEEKER et al. (eds.), *Performing the Digital: Performance Studies and Performances in Digital Cultures*, Bielefeld: transcript Verlag 2017, s. 118.
- 85 Ibid.
- 86 Viz Hito STEYERL, *How Not to Be Seen: A Fucking Didactic Educational .MOV File*, 2013, <https://www.artforum.com/video/hito-steyerl-how-not-to-be-seen-a-fucking-didactic-educational-mov-file-2013-51651> (cit. 27. 10. 2022).
- 87 Viz Trevor PAGLEN – Jacob APPELBAUM, „Autonomy Cube“, *e-flux Announcements*, 20. října 2015, <https://www.e-flux.com/announcements/2916/trevor-paglen-and-jacob-appelbaumautonomy-cube/> (cit. 27. 10. 2022).
- 88 Viz „Autonomy Cube“, <https://paglen.studio/2020/04/09/autonomy-cube/> (cit. 27. 10. 2022).
- 89 IP adresa je jedinečný identifikátor, který webovým stránkám a službám přesně říká, kdo v online prostředí jste. Pro soukromé vyhledávání na webu je její zakrytí nebo obelhání naprosto zásadní.
- 90 Viz „CV Dazzle“, <https://ahprojects.com/cvdazzle> (cit. 27. 10. 2022).

- 91 „CV“ byl ve své době populární open-source detektor obličejů, který znamená „počítačové vidění“ [*computer vision*].
- 92 Harvey spekuluje o vývoji této strategie a navrhuje, že novější formy CV Dazzle „by mohly cílit na další algoritmy, například hluboké konvoluční neuronové sítě“, což „by ale vyžadovalo pátrání po zranitelných místech těchto algoritmů“. (viz „CV Dazzle“, <https://ahprojects.com/cvdazzle>)
- 93 Vývoj *HyperFace* započal v roce 2013 a poprvé byl představen na konferenci 33c3 v německém Hamburku 30. prosince 2016.
- 94 V roce 2017 se Filmový festival v Sundance nechal inspirovat nedostatkem nuancovanějších reprezentací černošských žen v technologické oblasti. Zaměřil se na spekulativní „afrocentrickou estetiku proti dohledu“ [*countersurveillance aesthetics*] a nabídl módní a kosmetické produkty, zážitky ve virtuální realitě a výzkum neurokognitivního dopadu. Stěžejní technologii projektu byla audiovizuální virtuální realita vytvořená pomocí herního enginu Unreal Engine 4. Návštěvnictvo se jejím prostřednictvím ocitlo v nově pojatém černošském kadeřnickém salónu a doslova vstoupilo do těla černošské ženy. Zároveň prožívalo budoucnost, která byla spekulací o průlomovém výzkumu mozku a neuromodelaci, zakotveném v kulturně specifickém rituálu péče o vlasy. Viz *HypenLabs*, <http://www.hyphen-labs.com/nsaf.html> (cit. 27. 10. 2022).
- 95 Následně byly použity během veřejných intervencí a performancí.
- 96 Viz Michal KOSINSKI – Yilun WANG, „Deep neural networks are more accurate than humans at detecting sexual orientation from facial images“, *Journal of Personality and Social Psychology*, roč. 114, č. 2, únor 2018, s. 246-257.
- 97 Viz Zach BLAS, „Facial Weaponization Suite“, <https://zachblas.info/works/facial-weaponization-suite/> (cit. 27. 10. 2022).
- 98 Ibid.
- 99 V souvislosti se strojovou deformací člověka, která je příkladem „fašistického sourozence“ lidské tváře, stojí za zmínku série bust Jona Rafmana *New Age Demanded* (2013), jejichž zdeformované tváře se objevily v remaku *RoboCopa* z roku 2014: filmu o brutálním technickém prosazování zákona a pořádku.
- 100 William Blake, „The Letters of William Blake“, [https://en.wikisource.org/wiki/Page:The_letters_of_William_Blake_\(1906\).djvu/175](https://en.wikisource.org/wiki/Page:The_letters_of_William_Blake_(1906).djvu/175) (cit. 27. 10. 2022).
- 101 Viz Jacques DERRIDA, „Fors: The English Words of Nicholas Abraham and Maria Torok“, in: Nicholas ABRAHAM – Maria TOROK, *The Wolf Man's Magic World: A Cryptonymy*, Minneapolis, London: University of Minnesota Press 1986, s. xi-xxviii.
- 102 Max HAIVEN, „The Crypt of Art, the Decryption of Money, the Encrypted Common and the Problem with Cryptocurrencies“, in: Inte GLOERICH et al. (eds.), *MoneyLab Reader 2: Overcoming the Hype*, Amsterdam: Institute of Network Cultures 2018, s. 130.
- 103 Ibid.
- 104 Ibid., kurzíva autora.
- 105 Viz Nadim SAMMAN, „Errant Curating“, *On Curating*, č. 50, červen 2021, s. 100–110; viz také Dehllia HANNAH (ed.), *A Year Without a Winter*, New York: Columbia University Press 2018.
- 106 Gareth HARRIS, „Treasure of Lima: A Buried Exhibition – Absurdity or Great Art Adventure?“, *Financial Times*, 13. června 2014, <https://www.ft.com/content/68c125c6-ed76-11e3-8a1e-00144feabdco> (cit. 27. 10. 2022).
- 107 Max HAIVEN, „The Crypt of Art, the Decryption of Money, the Encrypted Common and the Problem with Cryptocurrencies“, in: Inte GLOERICH et al. (eds.), *MoneyLab Reader 2: Overcoming the Hype*, Amsterdam: Institute of Network Cultures 2018, s. 130; viz také Gareth HARRIS, „Treasure of Lima: A Buried Exhibition – Absurdity or Great Art Adventure?“, *Financial Times*, 13. června 2014, <https://www.ft.com/content/68c125c6-ed76-11e3-8a1e-00144feabdco>.

108 Tato estetika možná dokonce odraží nové „právo být zapomenut“, zakotvené v právu EU na základě Obecného nařízení o ochraně osobních údajů (GDPR) z roku 2016. Viz „Everything you need to know about the ‚Right to be forgotten‘“, GDPR.EU, <https://gdpr.eu/right-to-be-forgotten/> (cit. 27. 10. 2022).

109 Johannes THUMFART, „The Diaphane: On Materiality and Immateriality of the Computer Screen“, www.tilman-hornig.info, 2014, <http://tilmanhornig.info/projects/589.html>.

Černá díra

1 Geografie antropocénu je in-line. Viz mé komentáře o díle Evana Rotha *Red Lines* v první kapitole.

2 Staal si vytyčil cíl „ukázat určitou vizi následků vizuální a ideologické architektury alt-right širšímu publiku tak, aby otevřela prostor pro kritiku a rezistenci.“ Viz „Steve Bannon: A Propaganda Retrospective. An exhibition project by Jonas Staal“, Het Nieuwe Instituut, <https://steve-bannon-propaganda-retrospective.hetnieuweinstituut.nl/> (cit. 1. 1. 2025).

3 Takzvaný „distribuovaný ledger“ blockchainu je digitální systém zaznamenávající transakce assetů, ve kterém jsou tyto transakce a jejich detaily uchovány na víceru místech najednou. Na rozdíl od tradičních databází nemají distribuované ledgery žádné centrální úložiště dat nebo administrativní funkce.

4 Akshay CHINCALKAR, „Crypto Barrels Toward 2022 After Adding \$1.5 Trillion in Value“, Bloomberg, 20. prosince 2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-12-20/cryptocurrencies-and-bitcoin-btc-2021-year-in-charts> (cit. 1. 1. 2025).

5 „The White Paper“, Ignota, <https://ignota.org/products/the-white-paper> (cit. 1. 1. 2025).

6 Domenico QUARANTA, *Surfing with Satoshi: Art, Blockchain and NFTs*, Milan: Postmedia Books 2022, s. 196.

7 Ibid.

110 Ibid.

111 Ibid.

112 Je obecně známo, že současná elektronika je záměrně vytvořená tak, aby byla vyhozena: její zestárnutí je zcela evidentně plánované. Viz Garnet HERTZ, „Art After New Media: Exploring Black Boxes, Tactics, and Archeologies“, *Leonardo Electronic Almanac*, roč. 17, č. 2, leden 2012, s. 176, <https://leoalmanac.org/wp-content/uploads/2012/04/LEAVol17No2-Hertz.pdf>.

8 K Ježíšovi viz Tobias HUBER, „The Prophecy of Satoshi Nakamoto: Bitcoin as Religion“, *Bitcoin Magazine*, 19. října 2021, <https://bitcoinmagazine.com/culture/bitcoin-as-religion-cult-satoshi> (cit. 1. 1. 2025). Ke králi Artušovi viz Sandra FAUSTINO, Inês FARIA a Rafael MARQUES, „The myths and legends of king Satoshi and the knights of blockchain“, *Journal of Cultural Economy*, roč. 15, 2022, č. 1, s. 67–80.

9 Kai SEDGWICK, „People Keep Sending Satoshi Nakamoto Bitcoin“, *Bitcoin.com*, 24. prosince 2017, <https://news.bitcoin.com/people-keep-sending-satoshi-nakamoto-bitcoin/> (cit. 1. 1. 2025).

10 „V rámci QAnonu se vine silné vlákno antisemitismu, v němž jsou George Soros nebo rodina Rothschildů označováni za klíčové ‚zákulisní hráče‘ této konspirace.“ David LAWRENCE, Simone RAFAEL, „Antisemitism in the Digital Age: Superconspiracies – QAnon and the New World Order“, *Bell Tower News*, 5. listopadu 2021, <https://www.belltower.news/antisemitism-in-the-digital-age-superconspiracies-qanon-and-the-new-world-order-123567/> (cit. 1. 1. 2025).

11 Kevin ROOSE, „What Is QAnon, the Viral Pro-Trump Conspiracy Theory?“, *The New York Times*, 3. září 2021, <https://www.nytimes.com/article/what-is-qanon.html> (cit. 1. 1. 2025).

12 „Prosumpce zahrnuje jak produkci, tak konzumaci, namísto aby se tato aktivita zaměřila prvním (produkce) nebo druhým (konzumace) směrem.

- Prosumpce fungovala vždycky, ale některé současné společenské změny, zejména ty spojené s webem 2.0 (ve vsi stručnosti jde o uživateli generované platformy jako Facebook, YouTube, Twitter), ji posunuly do centra pozornosti." Tento fenomén je tedy „součástí nového ‚wikinomického‘ modelu." George RITZER, Nathan JURGENSON, „Production, Consumption, Prosumption: The Nature of Capitalism in the Age of the Digital ‚Prosumer‘," *Journal of Consumer Culture*, roč. 10, 2010, č. 1., s. 13–36.
- 13 Andrew NUNES, „LARPing Meets Slime-Covered Bedrooms in London", *Vice*, 14. října 2015, <https://www.vice.com/en/article/kbnpjz/larping-meets-slime-covered-bedrooms-in-london> (cit. 1. 1. 2025).
- 14 Ibid.
- 15 Emily McDERMOTT, „Omsk Social Club Interview", *Arts of the Working Class*, 18. listopadu 2019, <https://artsoftheworkingclass.org/text/omsk-social-club> (cit. 1. 1. 2025).
- 16 Ibid.
- 17 Omsk Social Club citovaný viz Ibid.
- 18 Felix PETTY, „Performing ourselves: revisiting dorm daze with ed fornieles", *I-D*, 23. března 2016, <https://i-d.vice.com/en/article/ywvkw5/performing-ourselves-revisiting-dorm-daze-with-ed-fornieles> (cit. 1. 1. 2025).
- 19 Ibid.
- 20 Ibid.
- 21 Ibid.
- 22 Ibid.
- 23 Ibid.
- 24 Mattathias SCHWARTZ, „A Trail of ‚Bread Crumbs‘, Leading Conspiracy Theorists Into the Wilderness", *The New York Times*, 11. září 2018, <https://www.nytimes.com/2018/09/11/magazine/a-trail-of-bread-crumbs-leading-conspiracy-theorists-into-the-wilderness.html> (cit. 1. 1. 2025).
- 25 Asi nejviditelnějším příkladem je útok na Kapitol ze 6. ledna 2021.
- 26 Viz „Choose Your Future" na umělcově webu, <http://joshuacitarella.com/chooseyourfuture/> (cit. 1. 1. 2025).
- 27 Ibid.
- 28 Joshua CITARELLA, „My Political Journey: G", *Arts of the Working Class*, 3. ledna 2022, <https://artsoftheworkingclass.org/text/my-political-journey-g> (cit. 1. 1. 2025).
- 29 Ibid.
- 30 Ibid.
- 31 Viz „Choose Your Future" na umělcově webu, <http://joshuacitarella.com/chooseyourfuture/>
- 32 Icke je známým anti-semitou, kterého kvůli jeho podpoře *Protokolů sionských mudrců* (konspirace o snaze Židů o celosvětovou nadvládu ze začátku dvacátého století) odmítli mainstreamoví nakladatelé.
- 33 Viz „Choose Your Future" na umělcově webu, <http://joshuacitarella.com/chooseyourfuture/>.
- 34 George RITZER, Nathan JURGENSON, „Production, Consumption, Prosumption: The Nature of Capitalism in the Age of the Digital ‚Prosumer‘," *Journal of Consumer Culture*, roč. 10, 2010, č. 1., s. 17.
- 35 Podle Southern Poverty Law Center obývá Kek, maskot alternativní pravice, „temné teritorium (...) mezi satirou, ironií, výsměchem a vážně míněnou ideologií." Kek je „nositel chaosu a temnoty, které naprosto přesně odpovídají sebeobrazu alternativní pravice jako hnutí, jež chce především zničit současný světový řád." Viz David NEIWERT, „What the Kek: Explaining the Alt-Right ‚Deity‘ Behind Their ‚Meme Magic‘", Southern Poverty Law Centre, 9. května 2017, <https://www.splcenter.org/hatewatch/2017/05/08/what-kek-explaining-alt-right-deity-behind-their-meme-magic> (cit. 1. 1. 2025).

- 36 Viz John SULER, „The Online Disinhibition Effect“, *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, roč. 2, 2005, č. 2, s. 184–88.
- 37 David GILBERT, „QAnon Is Selling NFTs Now“, *Vice*, 21. září 2021, <https://www.vice.com/en/article/qj8qgq/qanon-ron-watkins-selling-nfts> (cit. 1. 1. 2025).
- 38 Hito STEYERL, „If You Don't Have Bread, Eat Art!: Contemporary Art and Derivative Fascisms“, *e-flux*, č. 76, říjen 2016, <https://www.e-flux.com/journal/76/69732/if-you-don-t-have-bread-eat-art-contemporary-artand-derivative-fascisms/> (cit. 1. 1. 2025).
- 39 Ibid.
- 40 Max HAIVEN, „The Crypt of Art, the Decryption of Money, the Encrypted Common and the Problem with Cryptocurrencies“, in: Inte GLOERICH et al. (eds.), *Money Lab Reader 2: Overcoming the Hype*, Amsterdam: Institute of Network Cultures 2018, s. 129.
- 41 Bernard MARR, „How Much Data Is There In the World?“, Bernard Marr & Co., <https://bernardmarr.com/how-much-data-is-there-in-the-world/> (cit. 1. 1. 2025).
- 42 Přitom platí, že „obecně je každá singularita, utvořená na základě kolapsu [hvězdy], uzavřena pohledu z prostoru mimo horizont událostí (...). Singularita je vždy odříznuta od vnějšího vesmíru.“ Pankaj S. JOSHI, Ramesh NARAYAN, „Black Hole Paradoxes“, *Journal of Physics: Conference Series* 759, 2016, <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/759/1/012060> (cit. 1. 1. 2025).
- 43 Druhý efekt je výsledkem tření generovaného neskutečně rychlým pohybem hmoty. Viz „Black hole Markarian 335 has major flare“, *Astronomy Now*, 28. října 2015, <https://astronomynow.com/2015/10/28/black-hole-markarian335-has-major-flare/> (cit. 1. 1. 2025).
- 44 Stephen HAWKING, *Stručná historie času: Od velkého třesku k černým dírám*, Praha: Dokořán / Argo 2007, s. 101.
- 45 Andrew FRAKNOI, David MORRISON, Sidney C. WOLFF, *Astronomy*, Houston: 12th Media Services 2018, s. 878. Dostupné online <https://openstax.org/books/astronomy/pages/2-5-black-holes> (cit. 1. 1. 2025).
- 46 Hito STEYERL, „If You Don't Have Bread, Eat Art!: Contemporary Art and Derivative Fascisms“, *e-flux*, č. 76, říjen 2016, <https://www.e-flux.com/journal/76/69732/if-you-don-t-have-bread-eat-art-contemporary-artand-derivative-fascisms/>
- 47 Luca BOMBELLI, Esteban CALZETTA, „Chaos around a black hole“, *Classical and Quantum Gravity*, roč. 9, 1992, č. 12, <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/0264-9381/9/12/004> (cit. 1. 1. 2025).
- 48 John EARMAN, *Bangs, Crunches, Whimpers, and Shrieks: Singularities and Acausalities in Relativistic Spacetimes*, Oxford: Oxford University Press 1995, s. 28–31.
- 49 Jalal TOUFIC, „A Hitherto Unrecognized Apocalyptic Photographer: The Universe“, *e-flux*, roč. 55, květen 2014, <https://www.e-flux.com/journal/55/60318/a-hitherto-unrecognized-apocalyptic-photographer-the-universe/> (cit. 1. 1. 2025).
- 50 Ibid.
- 51 Mám na mysli například spektrum rentgenového záření na koruně černé díry – „barvy“, které nemůžeme vidět naším zrakem, protože jejich rozsah elektromagnetického vlnění nespadá do 400 a 700 nanometrů viditelných pro lidské oko.
- 52 Poprvé byly vystaveny na FIDi Arsenale v únoru 2020 v rámci výstavy uspořádané v kontroverzním sportbaru v centru Manhattanu, kurátorované Bikou Rebek, Mattem Shawem a Collinem Clarkem.
- 53 Jak uvádí na svém instagramovém účtu. Viz @joshuacitarella, Instagram, 8. listopadu 2022, <https://www.instagram.com/p/CktO2QIL563> (cit. 1. 1. 2025).
- 54 Ibid.

- 55 Ibid.
- 56 Ibid.
- 57 Domenico QUARANTA, *Surfing with Satoshi: Art, Blockchain and NFTs*, Milan: Postmedia Books 2022, s. 196.
- 58 *Sířemské aforismy* Franze Kafky, konkrétné číslo 20; citováno in: Peter SLOTERDIJK, *Bubbles: Spheres I: Microspherology*, Los Angeles: Semiotext(e) 2011, s. 55. Existují různé překlady; některé preferují slovo „rituál“ namísto „obřadu“. V češtině viz Franz KAFKA, *Leopardi v chrámu*, Praha: Nakladatelství Franze Kafky 2013.
- 59 Zde jsme na vrcholu přehřátého uměleckého trhu, jehož bublina praskne jen o rok později, po představení taxidermie Damiena Hirsta *The Golden Calf* (2009) v Sotheby's v Londýně v rámci prodeje *Beautiful Inside My Head Forever*; v tu samou noc, kdy došlo k pádu Lehman Brothers: 16. září 2008.
- 60 Peter SLOTERDIJK, *Bubbles: Spheres I: Microspherology*, Los Angeles: Semiotext(e) 2011, s. 56.
- 61 Ibid.
- 62 Ibid.
- 63 Lorraine DASTON, *Against Nature*, Cambridge: MIT Press 2019, s. 33.
- 64 „Specializované a strhující emocionální reakce na vnímané poruchy.“ Ibid., s. 41–42.
- 65 Nemusíme ani přijmout trojčlennou taxonomii vášní Lorraine Daston, abychom její argumentaci považovali za zajímavou – do té míry, do jaké tvrdí, že formální charakteristiky odpovědi naznačují obrysy pojmu přírody, o kterou nám zde jde. Nejde ani tak o rozpoznání falešného kapučína, jako o pochopení leopardů s různými skvrnami.
- 66 Oidipus v Sofoklově hře *Oidipus král* na hádanku „Který tvor ráno chodí po čtyřech nohou, v poledne po dvou a večer po třech?“ odpovídá, že „člověk“. Hádanka rámuje životní cyklus člověka: za rozbřesku lidského života (dětství) se jako děti batolíme po čtyřech; v odpolední (dospělosti) lidé chodí vzpřímeně a po dvou, zatímco na sklonku života (ve stáří) se jako senioři opíráme o hůl.
- 67 Donna HARAWAY, *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press 2016, s. 59.
- 68 CRISPR je mocným digitálním nástrojem genové manipulace. Viz „CRISPR“, *New Scientist*, <https://www.newscientist.com/definition/what-is-crispr/> (cit. 1. 1. 2025). Viz také Desiree SCHNEIDER, „The five: chimeras created by science“, *The Guardian*, 11. srpna 2019, <https://www.theguardian.com/technology/2019/aug/11/the-five-chimeras-human-monkey-hybrid-genetic> (cit. 1. 1. 2025).
- 69 V díle s názvem *Cleopatra – That Goddess* (2014, *Kleopatra – Ta bohyně*).
- 70 Čtení *Frankensteina* od Mary Shelley skrze freudovskou perspektivu oidipovského komplexu je dobře známé. Připomeňme také, že v klasické verzi tohoto mýtu to není nikdo jiný než Oidipus, komu Sfinga ukládá hádanku.
- 71 *Staying with the Trouble* (Zůstat s problémem) je název knihy Donny Haraway, ve které navrhuje svou hypotézu *sympoiesis*. Viz Donna HARAWAY, *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*, Durham: Duke University Press 2016.
- 72 Viz „Egor Kraft: Content Aware Studies“, ZKM | Center for Art and Media, <https://zkm.de/en/artwork/content-aware-studies> (cit. 1. 1. 2025).
- 73 Viz „The Post-Truth Museum“ na autorčině webu: Nora Al-Badri, <https://www.nora-al-badri.de/works-index> (cit. 1. 1. 2025).
- 74 Jackie SNOW, „These historical artefacts are totally faked“, *Wired*, October 24, 2021, <https://www.wired.co.uk/article/fake-artefacts-ai> (cit. 1. 1. 2025).
- 75 Ibid. Jedná se o Metropolitní Muzeum a Clevelandské muzeum umění.
- 76 Ibid.